

NE'MAT AMINOVNING HAJVIY TIP YARATISH MAHORATI

Matniyazova Maftuna Erkaboyevna

UrDPI Pedagogika fakulteti tyutori

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek adabiyotida hikoya va qissa janrlarida ixcham shaklda N.Aminov hikoya va qissalari misolida hajviy tipning muhim qirralarini hajviy tip xarakterini yumoristik tasvirlash mahorati aks etganligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: hikoya, qissa, hajv, hajviy pafos, yumor, obraz, tip, xarakter.

Hajviy asarlar ijtimoiy hayotni mavjud illatlardan tozalash hamda insonning ma'naviy-ruhiy olamini takomillashtirgan holda umumbashariy fazilatlar sohibi bo'lib voyaga yetishishida alohida ahamiyat kasb etadi. Shu ma'noda, hajviy talqin adabiyotda doimo yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Badiiy adabiyotda hajv yaratish ijodkordan juda katta mahorat talab qiladi. Bu narsa o'zbek adabiyotida ham o'ziga xos an'ana sifatida davom etib kelmoqda. Adabiyotimizda voqelikni hajviy talqin qilish masalasining tarixiy tadriji A.Navoiy, Mashrab, T.Farog'iy, Mahmur, Gulxaniy, Muqimiy, Zavqiy, Avaz O'tar. Hamza, A.Qodiriy, G'.G'ulom. A.Qahhor. S.Ahmad, S.Siyoev, A.Obidjon kabi yozuvchi va shoirlar ijodi bilan bog'liq. XX asr o'zbek adabiyotidagi hajviy asarlarning yetuk namunalarini A.Qodiriy ijodida kuzatish mumkin. A.Qodiriyning 20-yillarda dunyoga kelgan “Kalvak Maxzumning xotira daftaridan”. Toshpo'lat tajang nima deydi? kabi hajviy asarlari adabiyotimizda yangi voqea bo'ldi. Adib mazkur asarlarda o'z davrining qora illatlarini tagmatn orqali ochib berishga harakat qilgan, muallif hayotidagi muayyan salbiy hodisalarni shunchaki fosh etib qo'ymasdan, xarakter va hodisalami xolis turib, butun murakkabligi va ziddiyatlari realistik tarzda tasvirlashga erishgan. Ma'lumki, “Kalvak Maxzumning xotira daftaridan” asari 1923-1927- yillar oralig'ida yozilgan va “Mushtum” jurnalida e'lon qilib borilgan. Mazkur asarda adib “Ko'pdan beri haqiqiy hayot bilan aloqasi uzilgan. Madrasa xurofoti bilan miyasi g'ovlagan” mahalla imomi Kalvak Maxzum sarguzashtlarini aks ettiradi. “Toshpo'lat tajang nima deydi?” asari qahramoni To'hp'o'lat esa tabiatida ko'p nobop jihatlari, ya'ni savodsiz, omi, hayotda yo'lini topa olmagan, ma'rifatsizlik oqibatida

u ko‘p narsalarning ma‘nosiga tuhunmaydi, turmush chigalliklarini yecha olmaydi kishi sifatida talqin qilinadi. Har ikkala asarda ham muallif asar qahramonlari sarguzashtlarini tasvirlash orqali o‘quvchini 20-yillar hayotining ziddiyatli, dramatik hodisalariga, davrning o‘tkir muammolariga ro‘baro‘ qiladi. Qahramon hayotidagi chigalliklar, o‘ziga xos ayanchli qismatni boshdan kechirish, ilma‘rifatsizlik kabi muayyan davming eng asosiy muammolarini hajviy yo‘sinda talqin qilish G‘.G‘ulomning “Shum bola” qissasida ham mohirona tasvirlanadi. Mazkur asarni yaratishdan oldin G‘.G‘ulom ham bu borada o‘z mahoratini kichik janrlarda sinab ko‘rgan edi. Ta‘kidlash lozimki, hajviy asar yaratish borasida kichik epik janrlar ancha qulay, lekin, yirik janrlarda hajviy asar yaratish ancha murakkab ish. Bu murakkablikning albatta o‘ziga xos omillari bor. Avvalo, hajviy asar ijodkor estetik ideali nuqtai nazaridangina emas, balki ijtimoiy ahamiyat kasb etishi lozim, ikkinchidan, asar voqealari muayyan davr mohiyatini yorqin aks ettirishi, uchinchidan, badiiy talqin etilayotgan hajviy tipga xos barcha illat va kamchiliklar aniq mantiqqa asoslanishi lozim. Iste‘dodli yozuvchilarimizdan N.Aminov ham dastlab hajviy hikoyalari orqali muxlislar e‘tiborini jalb etdi. Uning “Qossob boboning iti”, “Ilmiy maqola”, “Jamoshov”, “To‘tixon”, “Qirq uchinchi pochcha “Suzong‘ich roman” kabi hikoyalarida jamiyat hayotidagi turli-tuman illatlar fosh etilib, jamiyat rivojlanishiga to‘sqinlik qilayotgan illatlar tanqid qilinadi. Adib qahramonlarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri “salbiy” ga chiqarib ham qo‘ymaydi, balki bironta bo‘lsa ham yaxshi tarafini ko‘rsatishga urinadi. Keyinchalik adib o‘zbek realistik prozasini hajviy qissa-dilogiya bilan boyitishga muvaffaq bo‘ldi va “Yelvizak” hamda “Suvarak” asarlarini yaratdi. Ushbu asrlarda N.Aminov hajviy xarakterini shunday chizgilar orqali yaratadiki, qahramon ichki dunyosidagi chirkin illatlar beozor kulgu orqali kitobxon qalbi tub-tubiga yetib boradi va o‘zining pand-nasihatlari bilan kitobxonda illatlardan nafratlanish tuyg‘usini uyg‘otadi. Odamlardagi ochko‘zlik kabi illatlar har ikkala asarda ham Bashirjon xarakteri orqali yoritilgan.

Ta‘kidlash kerakki, hayotda go‘zallikning miqyosi keng bo‘lganidek, xunuklikning ham chegarasi yo‘q. O‘zbek adabiyotida yaratilgan hajviy asarlarda ana shu xunukliklar muayyan davr voqeligi misolida aks ettirilib kelmoqda.

Inson o‘zligini tanibdiki, uning o‘ziga va o‘zgalarga bo‘lgan ijobiy yoki tanqidiy munosabati hamda bu munosabatning mezonlari shakllangan. Bu mezonlardan kelib chiqilsa, hajviy pafos bema‘nilik ustidan oddiy kulishgina bo‘lib

qolmay, balki uni hayot bag‘ridan yulib tashlashga da‘vat etuvchi jangovar kulgidir. Bu esa ma‘naviy-axloqiy jihatdan yuksaklikka intilish, hayotni nosog‘lom illatlardan tozalash demakdir. Ma‘lum bo‘ladiki, hajviy pafos ma‘naviylikning barqarorligini mustahkamlovchi estetik munosabat tarzidan iborat. Hajviy pafos borligi uchun har bir davrda, har bir joyda ma‘naviyat bebaho qadriyat sifatida avloddan-avlodga o‘tib, ardoqlanib keladi.

XX asr o‘zbek adabiyotida H.H.Niyoziy, A.Fitrat, A.Qodiriy, G‘.G‘ulom, A.Qahhor, S.Ahmad singari ijodkorlar yangi voqelikdagi noqislik va illatlar ustidan shafqatsiz kuldilar. Hozirgi adabiyotimizda esa hajviy yo‘nalish X.To‘xtaboyev, S.Siyoyevlar hamda N.Aminov va A.Obidjonlar ijodida yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Ne‘mat Aminov adib sifatida o‘zining ijod yo‘nalishini faqat hajv va yumor deb bilib, butun ijodi davomida shu yo‘nalishni davom ettirib kelgan. Uning “Yolg‘onchi farishtalar” qissa-dilogiyasi bir-biriga mantiqan bog‘langan – “Yelvizak” va “Suvarak” deb nomlangan ikki mustaqil asardan iborat. Uni “yelvizakfe’lu suvarakmijoz Bashirjon Zaynishev hayoti” birlashtirib turadi. Qahramon shaxsiyatiga ijtimoiy-estetik yuk ortgan muallif xarakter tadrijini tipik umumlashma darajasiga ko‘taradi. Yorqin hayotiy chizgilar, o‘ziga xos nutqiy qistirmalar, hajviy urg‘u o‘zgaruvchanligi hamda obraz taraqqiyotini sharoit taqozosiga tutashtirishga moyillik shuni tasdiqlaydi.

Atoqli tanqidchi Ozod Sharafiddinov N.Aminov ijodining ayni mana shu jihatini alohida ta‘kidlab quyidagilarni yozganida to‘la haqli edi: “Ne‘mat Aminovning adabiyot dargohiga qadam qo‘yganiga chorak asr bo‘ldi. Shu yillar mobaynida uning ijodida alohida bir fazilat shakllanib, ro‘y-rost namoyon bo‘ldiki, buni hajviyotga sadoqat deb aytish mumkin... hajviyot shunday sohaki, unga uzoq yillar davomida sodiq qolish o‘ziga xos fidoyilik bilan barobar”. [1. Sharafiddinov O. So‘zboshi // Aminov N. Qahqaha.-T.: Adabiyot va san‘at. 1987. –B.12.]

Hajviy xarakter yaratishning o‘ziga xos qiyin jihatlaridan biri asar uchun shakliy ixchamlik, fikriy kenglik zarurligini anglash va hayotiy faktlarni ana shu talablarga mos holda tasvirlay olishdir. Buning uchun u katta hayotiy materialni ixcham shakldagi badiiy asarga, hajviy ruhni bir yoki bir nechta obrazga joylay olishi shart. Bunda yaratilgan sujet, tasvirlangan qahramon shaklan mayda, arzimasdek tuyilishi mumkin. Ammo syujet va qahramonlar mohiyatiga chuqurroq razm solinsa, ular asosida muayyan jamiyat, ijtimoiy tartibotlar ustidan shafqatsiz

hukm chiqarilganligi anglashiladi. Hajv va yumorda shakl g'oyadan ustun bo'lgan holda mavjud bo'ladi. Binobarin, obraz g'oya ustidan hukmronlik qiladi. Bu ustunlik shu darajaga yetib boradiki, oxir-oqibatda obraz g'oyani yo'qqa chiqaradi va g'oyasiz shakl hech narsaga arzimay qoladi. Bu esa bema'nilik, xunuklikdir. Xuddi mana shu narsa hajv va yumorning mohiyatini tashkil etadi. Bema'nilik esa aqlsizlik, axmoqlikda namoyon bo'ladi. Hajv va yumordagi axmoqlik hamda xunuklik ustidan jaranglagan kulgimiz bizning hukmimizdir.

N.Aminovning “Jigari to'kildi” nomli hajviy hikoyasida [2. Aminov N. Qahqaha.-T.: Adabiyot va san'at. 1987. –B.53.] XX asrning 70-80 yillarida jamiyatimizda keng quloch yoygan laganbardorlik, shaxsiy manfaat uchun har narsaga tayyor bo'lgan shaxslarning tipik obrazi yaratilgan. Hikoyada laganbardor, xudbin, jamiyat uchun xavfli, manfaat yo'lida nafaqat yaqin kishilarini, hatto vatanini ham sotishga tayyor shaxslarning yorqin tipi Qaymoqov obrazi orqali yaratilgan. Yaqinda ishdan olinmoqchi bo'lib turgan sanoat mollari magazinining mudiri Qaymoqov rahbari Farmon Xalilovichning otasining dafn marosimida “voy otam” lab yig'lab laganbardorlik qiladi. O'z otasini ham “ota” deb aytishga tili zo'rg'a aylanadigan Qaymoqov marosimga to'plangan izdihomdan zarracha tap tortmay “voy otam” lab yig'lardi. Eng yaqin odamini yo'qotganday “jigarim to'kildi, orqa tog'imiz edingiz” deb uvvos tortardi u. Hatto marhumni lahadga qo'yishda “otamning o'rniga meni ko'minglar” deb o'zini qabrga tashlamoqchi ham bo'ladi, ammo kishilar uni zo'rg'a ushlab qolishadi. Bu yo'l esa Qaymoqovning faqat o'zidan katta lavozimda ishlaydigan shaxslarning buyrug'iga so'zsiz bo'ysunishidan iborat ekanligini ko'rsatishdan iborat. Haqiqatdan ham hech kimga bo'ysunmay o'zini qabrga tashlamoqchi bo'lgan Qaymoqovni Farmon Xalilovichning “Qaymoqov” deya past, ammo qat'iy ovozda jahl bilan aytgan bir og'iz so'zi o'ziga keltiradi. Chunki jahl aralash aytilgan bu so'z uning jigarini haqiqatdan ham to'kib yuborgan edi. Uning magazin mudirligi lavozimida saqlanib qolmasligi endi mana shu bir so'zdan aniq edi. Shuning uchun u mana shu so'zdan keyin yig'isini ham to'xtatadi, o'zini ham tutib oladi. Ammo bir umr yulg'ichlik bilan kun ko'rgan shaxs dafn marosimidan ham quruq qaytishni ep ko'rmay, tobutga to'shalgan ko'rpa va so'zanani qo'ltig'iga qisib, indamay oldinda ketadi. Uning manfaat uchun hech narsadan tap tortmasligidan nafratlangan yigitcha qo'lidagi ko'rpa va so'zanani tortib oladi. Hikoya yigitcha ongida “bechora inson” deya chaqnagan kinoyali xulosa bilan yakunlanadi.

Yuzaki qaralsa, kichik bir hikoyada bir voqea haqida soʻz yuritilganga oʻxshaydi. Ammo undagi hajviy tip jamiyatimizda chuqur ildiz otgan minglab laganbardorlar, manfaatparast kishilarning umumlashma obrazidan iborat. Maʼlum boʻladiki, hajv yaratish uchun adib yorqin voqea tanlay olishdan tashqari hajviy obraz uchun nihoyatda aniq xatti-harakat maydonini, hayotiy vaziyat va uning tasviri uchun munosib soʻz ham topishi zarur. Begona odamning “voy otam” lab uvvos tortishi uchun dafn marosimi tasviri qulay harakat maydoni boʻlishi tabiiy. Hajviy hikoyaning muvaffaqiyatli chiqishi uchun buning oʻzi yetarli emas. Bundan eng muhimi, tanlangan makon hamda vaziyatda harakat qiluvchi tip oʻta tuban, ustakor va xiyonatkor ham boʻlishi kerak. N.Aminov “Jigari toʻkildi” deb kinoyali nomlagan ushbu hikoyasida hajv yaratishning yuqorida aytilgan barcha shartlariga toʻla rioya qilgan. Bu esa hajviy obraz yaratishning muhim, lekin qiyin talablaridan biri hisoblanadi.

Maʼlumki, hajviyot insondagi, hayotdagi illatlarni fosh etishga xizmat qiluvchi pafosdir. Hajvchi ijodkor oʻz isteʼdodini ana shu maqsadga yoʻnaltirar ekan, voqelikni chuqur kuzatadi, insonlar xarakterini oʻrganadi. Hayotning mavjud barcha jabhalarida inson xarakterining rang-barang qirralarini oʻzida namoyish etadi. Ana shu xarakter xislatlarining eng yetakchi xususiyati esa hajviy tiplarga asos boʻladi. Hajviy ijodning mana shunday sermashaqqat yoʻlidan ogʻishmay borgan Neʼmat Aminov oʻz hikoyalarida laganbardorlar, xushomadgoʻylar, yulgʻichlar, xiyonatkorlar, befahmlar, buqalamunlar xatti-harakatidan zaharxanda bilan kuladi. Biroq u oʻz kulgisini oshkora emas, balki hikoya qahramonlarining nutqi va munosabati vositasida oshkor qiladi.

Adib qissa-dilogiyasiga «Yelvizak» va «Suvarak» deb ramziy nom qoʻygan. Bunday nomlash hajviy asar mazmuniga toʻla mos boʻlib, ular asarlarning mohiyatini toʻgʻri anglashga imkon beradi. Chunki yelvizak koʻzga koʻrinmaydi, ammo kishini qattiq shamollatadi, ogʻir xastaliklarga griftor etadi. Bashirjon Zaynishev va uning hamtovoqlari, homiylari mamlakat ijtimoiy-maʼnaviy hayotini xastalantiruvchi, xavfli yelvizaklardir. Suvarak esa, yozuvchi S.Ahmad aytganidek. «qorongʻuda faol harakat» qiluvchi hasharot. Bashirjon Zaynishev va uning hamtovoqlari jamiyatning suvarakmijoz oʻgʻrilari boʻlib, S.Ahmad bu haqda shunday yozadi: «Agar oʻgʻrilarni aqlli, aqlsiz toifalarga boʻlsak, eng aqllisi mayda oʻgʻri ekani maʼlum boʻladi. Arzimagan oʻgʻirlikni prokuror nazar-pisand qilmasligini, sudya jazosi bir shapaloq

«ish» uchun ilmini xor qilmasligini mayda o'g'ri juda ham yaxshi biladi. Umuman olganda mayda o'g'ri hamma vaqt ko'z ilg'amaydigan, qonunning nazari tushmaydigan jinoyatlarni qiladi.[3. Said Ahmad. Yo'qotganlarim va topganlarim. B.233]

«Yelvizak» qissasining qahramoni Bashirjon Zaynishev ustomon, katta mansabdor shaxslarning xizmatini qilib, o'rtamiyona lavozimlarda ishlab keladi. Barcha lavozimlarda ham u uzoq o'tirmaydi. Chunki o'zi rahbarlik qilgan tashkilot yoki korxonani tez fursatda “o'tirg'izadi”. Ammo o'zi beminnat xizmatini qilgan «akaxonlari ko'magida u boshqa lavozimga o'tiradi. Xullas, Bashirjon Zaynishev hamma vaqt rayon miqyosidagi ko'plab tarmoqlarda boshliq bo'lib ishlagan, ularni talon-taroj qilib xarob etgan universal rahbarlardan. Asarda ana shunday hajviy tipning qismati to'la hal qilinmagan. Qissa uning madaniyat uyini boshqara olmaganligi uchun raykom byurosida muhokama qilinishi bilan yakunlanadi.

Adib keyinchalik ikkinchi qissa «Suvarakni»ni yozadi va bu qissada ham bosh qahramon Bashirjon Zaynishevning keyingi faoliyatini aks ettiradi. Adib ikkala qissani jamlab «Yolg'onchi farishtalar» nomi ostida bir jildda chop ettiradi.

Yozuvchi N.Aminov “Yelvizak» va «Suvarak» deb nomlangan hajviy qissalarining har ikkalasida Bashirjon Zaynishevni asosiy qahramon sifatida tasvirlaydi. Albatta, qissa- dilogiyada boshqa personajlar ham bor. Ular Bashirjon atrofida birlashadi. Shu bois sho'rolar davrining ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayotidagi tanazzul, oqsash hamda illatlarni fosh etishda Bashirjon Zaynishev belgilovchi obraz vazifasini o'taydi. Jamiyatdagi yulg'ichlik, poraxo'rlik, to'rachilik, aldanchilik, tovlamachilik va axloqiy buzuqlik bilan halollik, to'g'rilik va pokdomon yashaydigan kishilar o'rtasidagi ziddiyat asarda faqat ana shu tip bilan muloqotda namoyon bo'ladi. Xuddi shu ma'noda u insoniylik sha'niga dog' tushiruvchi tiplar mohiyatini ochishda adibga katta imkoniyatlar bergan.

Darhaqiqat, badiiy talqinda haddan tashqari kuzatiladigan shaxsiyatiga xos qusurni izchil bo'rttirish kitobxonning g'ashiga tegadi. Xususan, ekspeditor Qurbonov bilan qishloqqa chiqqan Bashirjon Zaynishev xatti-harakatlari o'quvchi ensasini qotiradi. Shu o'rinda ta'kidlash joiz: adib badiiy tasvir jarayonida muayyan nuqsonga yo'l qo'yadi. Negaki, ta'magir inson tabiatan xasis bo'ladi. Yozuvchi qahramon rivojlantirmaydi, balki uni tanti, dovdur kishi tarzida gavdalantiradi. Aynan talqin haqqoniyliqi xarakterni yorqin tip darajasiga ko'taradi. Qissada yetakchi obraz

goh qo‘rqq, goh tovlamachi, goh muttaham inson sifatida namoyon bo‘ladi. Badiiy namoyish personaj qiyofasi ikki muhim qirrasini - befarosat va kaltafahmligini ko‘rsatadi. “Bashirjonni shaharga chaqirishmagan edi. Aslida u oblast kasalxonasida bir haftadan beri qon bosimi ko‘tarilib, davolanib yotgan akaxoni Shamsi To‘rayevichni borib ko‘rishni xuddi shu kunga rejalashtirgan edi. Shuning uchun ham u kabinetdan shoshilib chiqdi-yu, rayon markazi tomon yo‘l oldi. Chavkar arig‘i ustidagi mashhur choyxona odatdagidek gavjum. Bashirjon choyxona orqali o‘tib, ariqning quyisidagi «Madaniy mollar» magazini oldida mashinasini yuvib turgan shofyori yoniga borarkan, ro‘paradan unga jilmayib kelayotgan hazilkash do‘sti Qodirjonga ko‘zi tushdi. Bashirjon uni yoqtirmas edi. Chunki Qodirjon doimo qayerdagi hazillarni, bo‘lmag‘ur gaplarni topib, uning jig‘iga tegardi». [4. Aminov N. Qahqaha.-T.: Adabiyot va san‘at. 1987. –B.43.]

“Bashirjonning qaynonasi- Zevarxonga ona! Bechora kampir aytishicha, Zevarxonning g‘am-anduxi oxiri uni yotgulik qildi. Bir necha kundan beri u sil kasalliklari shifoxonasida yotibdi. Uni ko‘rishga faqat Bashirjon borib turadi. Bugun ham u ertalabki majlisni o‘tkazib, man ijrokomga ketdim, deya idoradagilarga tayinladi-da, to‘g‘ri kasalxonaga yo‘l oldi”. [5. Aminov N. Qahqaha. – T.: Adabiyot va san‘at, 1987.-B.97-98]

Tor manfaatparast va xudbin Bashirjon Zaynishev muhit zamzamalarida osongina moslashadi. Bu borada unga homiy – “tirgak” kimsalar ham topiladi. Ijtimoiy munosabatlarda hosil bo‘lgan norasolik ham qahramonga keng imkoniyatlar yaratadi. “Bashirjon Zaynishev qissada mayda o‘g‘ri, ta‘magir, nokas bir shaxs sifatida tasvirlangan. U qaysi idorada ishlasa, shu yerdan biror narsani o‘marishni: havaskor artistlar uchun tiktirilgan kiyimlardan o‘maradi; o‘ziga va yaqinlariga kombinat hisobidan temir darvoza qo‘ydiradi; o‘ziga va yaqinlariga kombinat hisobidan temir qurdiradi; zilziladan zarar ko‘rgan odamlarga beriladigan yordam puliga sherik bo‘ladi; bir idoradan boshqa idoraga ishga o‘tganda, avvalgi idoradagi ko‘ngliga yoqib qolgan ba‘zi bir jihozlarni o‘zi bilan olib ketadi. Uning bu qilmishlarining barchasi mayda, bachkana ishlar” –deb yozadi, munaqqid O.Sharafiddinov. [6. Sharafiddinov O. So‘zboshi // Aminov N. Qahqaha. – T.: Adabiyot va san‘at, 1987-. B16]

Bashirjonning har galgi antiqa ishlari qahramon xarakteridagi komizmni tayin etish barobarida vaziyatni-ham bir oz yumshatadi. Biroq joriy holat ham dag‘al reallik

shafqatsizligini inkor etmaydi. Muallif folbin ayol tavsiyasi bilan amalga oshirilgan ko‘k eshadan sakrash lavhasini yorqin ranglarda chizadi. Marosim maxfiy tarzda o‘tkaziladi. Unga qay darajada jiddiy tayyorgarlik ko‘rilgan bo‘lsa, shunchalik kulguli vaziyat yuz beradi. Qissada nutqning xos shakllari rang-barangligi va tovlanuvchanligi ifoda yaxlitligini ta‘minlovchi omil sifatida qabarib ko‘rinadi. Hajviy o‘ram tezkor ishoralar hamda hissiy idrokning bir-biriga ko‘chishiga imkon beradi. Mantiqiy kuzatish muqoyasasi obraz mohiyatini har tomonlama ochish uchun zamin hozirlaydi. Mayda-chuyda detallarning ijodiy ittifoqi obraz qiyofasi ilg‘amini teranlashtiradi.

Unda tabiiy mantiq ijodiy maylni boshqaradi. Unda real ehtiyoj ifoda maqsadini belgilaydi. Unda yumoristik tabdil ijtimoiy-falsafiy qamrovni kengaytiradi. Unda mavjud hislatlar jamuljami xarakterning ijtimoiy tipga evrilishiga sharoit tug‘diradi. Unda tasvir va talqin o‘rin almashinuvlari ifoda ruhiyatini hosil qiladi. Unda satirik tig‘ va yengil kulgu bir-biriga ko‘chishiga imkon beradi. Mantiqiy kuzatish muqoyasasi obraz mohiyatini har tomonlama ochish uchun zamin hozirlaydi. Mayda-chuyda detallarning ijodiy ittifoqi obraz qiyofasi ilg‘amini teranlashtiradi.

Adibning “Charxpalak dunyo” hikoyasida qoramolchilik fermasi mudiri Niyoz tog‘a, sovxozga yangi tayinlangan direktor Islom Norov, bo‘lim boshqaruvchisi Roziq Xalloqov, bosh hisobchi, komsomoldan chiqqan Yoziyoy singari qahramonlar obrazi orqali fahm-farosatsiz kishilar tipi hajvga olingan. Hikoyada yangi tayinlangan sovxoz direktorining “nozik tomon” larini bilib olish uchun Niyoz tog‘aning uyida ziyofat o‘tkazishadi. Hikoya qahramoni Nusrat chaman ziyofatda ichkilik ichib, begona mehmonlar oldida har xil bema‘ni gaplar aytadi. Toshkentlik mehmonlarga Toshkentni tushuntirib xato ma‘lumotlar berib qo‘yishi uning befahmligini ko‘rsatadi. [7. N.Aminov.Charxpalak dunyo // Tillo tabassumlar.– T.:1977.B.56]

Demak, hikoyada Nusrat chaman sof hajviy tip bo‘lib, uning barcha sifatlarini Ne‘mat Aminov bevosita qahramonning xatti-harakati va so‘zlari vositasida ochib beradi.

Mazkur hikoyaning o‘ziga xos jihatlaridan yana biri shundaki, adibning asosiy maqsadi Nusrat chamanning farosatsizligini fosh etishdan iborat bo‘lsa ham, biroq bu tipni hikoyaning harakat maydoniga olib kirguncha u boshqa personajlarning fe‘l-atvori, ma‘naviy qiyofasi haqida nozik shtrixlar yordamida ma‘lumot berishga

ulguradi. Bundan kelib chiqadigan xulosa shuki, hajviy tip yaratishga bel bog‘lagan adib voqea kechadigan makon va zamon, vaziyat va personajlar haqida o‘quvchilarda to‘la tasavvur tug‘dirib berishi zarur.

Xullas, fahm-farosatsiz kishilar tipini hajv ostiga olish Ne‘mat Aminov ijodi uchun ham xosdir. Adib ushbu mavzudagi barcha asarlarida ixcham shaklda hajviy tipning muhim qirralarini muxtasar ravishda tasvirlash mahoratini puxta egallagan. Ne‘mat Aminovning “Yolg‘onchi farishtalar” qissa-dilogiyasida hajviy talqin hayotiyligi ustuvorlashadi. Unda tabiiy mantiq ijodiy maylni boshqaradi. Unda real ehtiyoj ifoda maqsadini belgilaydi. Unda yumoristik tabdil ijtimoiy-falsafiy qamrovni kengaytiradi. Unda mavjud xislatlar jamuljami xarakterning ijtimoiy tipga evrilishiga sharoit tug‘diradi. Unda tasvir va talqin o‘rin almashinuvilari ifoda ruhiyatini hosil qiladi. Unda satiric tig‘ va yengil kulgu bir-biriga omuxtalashib ketadi. Unda munosabatli nutq muallif xolisligini tayin etish barobarida matn badiiy to‘qimalarini tartibga solidi. Unda teran xoslanganlik drajasi va nozik ijodiy umumlashma mohiyatni to‘ldiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Sharafiddinov O. So‘zboshi // Aminov N. Qahqaha.-T.: Adabiyot va san‘at. 1987. –B.16.
2. Aminov N. Qahqaha.-T.: Adabiyot va san‘at. 1987. –B.53.
3. Said Ahmad. Yo‘qotganlarim va topganlarim. B. 233
4. N.Aminov.Charxpalak dunyo // Tillo tabassumlar.–T.:1977.B.56
5. Aminov.N. Chinorlar qo‘shig‘i.–T.:1984
6. Said Ahmad.Kulgiga mahkum etib // Aminov N.Yolg‘onchi farishtalar.–T.:Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1983.

Research Science and
Innovation House

